

**Några reflektioner
kring**

Vasaloppets tillkomst

*gjorda av
Bengt Jernhall*

Mora 2002

Innehåll

Innehåll	1
Förord	2
Anders Pers Vasaloppets "uppfinnare" ..	3
Ledaren som satte igång det hela	4
De Nordiska spelen	9
Nordiska spelen i Stockholm 1922	11
Nordiska spelens skidtävlingarna 1922 .	12
Den infekterade debatten efteråt	13
DN:s uppsatta pengar	16
Några egna reflektioner	17
Liten efterskrift	18
Litteratur	19

Förord

Vasaloppets tillkomst har fånglat mig. Var det så enkelt att 1. Anders Pers skrev en ledare och 2. DN skänkte 1.000 kronor och 3. så var det i gång. Eller fanns det andra företeelser i samtiden, som knöt ihop det förlopp, som gjorde att loppet kom till stånd. När jag hade turen att komma över en bok om Nordiska spelen började jag hitta de trådar som, tror jag, gjorde att händelserna kring loppets tillkomst artade sig som de gjorde. Det är min ambition att genom denna skrift också påvisa de tidsmässiga samband som kan finnas. Om man vill hårdra dessa händelser, så resulterade Nordiska spelen i olympiska vinterspel och Vasaloppet. Båda dessa arrangemang har blivit stora, vart och ett på sitt sätt. De har en historisk tradition som bygger på händelser i länders historia. De står för en kultur som intresserar och fånglar många. För några år sedan, 1987, fick också Vasaloppet av Internationella Olympiska kommittén **Certificate under the patronage of the IOC and its "Sport for all 1987" programme.** Därmed kan man kanske säga ett en cirkel slutes.

Jag har haft glädjen att kunna arbeta inom Vasaloppets organisation sedan 1980, då jag flyttade till Mora, och jag upphör inte att fånglas av detta lopp och allt som händer runt omkring. Samtidigt konstaterar jag att IFK Mora och Vasaloppets organisation har ett stort ansvar att bevara loppets historia för framtida generationer. Genom denna skrift vill jag försöka dra mitt strå till stacken.

Slutligen ett tack till Folke Hedenmark, Arne Andersson och Rolf Hammar för värdefulla synpunkter under skapandet av denna skrift.

Mora den 26 september 2002

Bengt Jernhall

Anders Pers, Vasaloppets "uppfinnare"

Anders Pers var född i Vinäs. Han utmärkte sig genom studiefлит och blev snart lärare i Mora. Han hamnade så småningom i Västmanland, där han skötte en gård, Grällsta i Kila socken åt Bälter Swen Erson. Eftersom skrivande fångslade Pers, så blev han uppmuntrad att köpa Vestmanlands Läns Tidning. Han tog då över något som skulle bli en av landsortens största tidningskoncerner. Intresset för hembygden bestod och hans rötter var fast förankrade i Morabygden i allmänhet och Vinäs i synnerhet.

I Anders Pers minnen från 1948 berörs Vasaloppet på drygt en sida. Han berättar om en händelse i södra Sverige. Han presenterades då för en dam. Presentatören berättade om riksdagsmannen, redaktören och nykterhetsivraren. Men damen kom ändå inte underfund med Pers förrän presentatören sa: "Så har han uppfunnit Vasaloppet". Då förstod damen ifråga: "Å, är det han, han är ju känd över hela Sverige."

Anders Pers säger sig ha sett tävlingen en gång, det första loppet, då han också förrättade prisutdelningen. Så vitt jag kunnat finna höll han högtidstalet, medan andra svarade för prisutdelningen.

Pers blev också med i 1922 års idrottsutredning, trots att han sägs ha varit måttligt intresserad av idrott. Denna utredning tillsattes 1921. Bakgrunden var en förtroendekris mellan samhället och idrotten. Denna hade sin grund i att den professionelle boxaren Georges Carpentier boxades en uppvisning över två ronder på Cirkus i Stockholm. Boxning var redan då en het potatis och det brände till när idrotten ställde upp och arrangerade en sådan gala. Till ledamöter av utredningen kallades riksdagsmännen Anders Pers (Första kammaren) och Ola Waldén (Andra kammaren), idrottsledarna Ernst Bredberg och Astley Levin samt som ordförande, en ämbetsman, Sigfrid Linnér. Sekreterare blev John Zander, som varit internationellt erkänd medeldistanslöpare och fr.o.m. 1921 kommit med i RF:S överstyrelse och dess FU (förvaltningsutskott). Om Pers sägs att han inte visat något idrottsintresse tidigare, men att han förmodligen inspirerades av utredningen att komma med idén till Vasaloppet. Utredningen kom att ta ställning för Riksidrottsförbundet (RF) i relationen till Centralföreningen för idrottens främjande. Trots detta vågade regeringen inte ännu ta samma ställningstagande. I Anders Pers minnen finns idrotten omnämnd endast i anslutning till Vasaloppet. Hans stora intresse var nykterhetsrörelsen.

Pers hade skrivit en serie artiklar i sin tidning om 400-årsminnet av Gustaf Vasas äventyr och bragder. Utifrån det historiska minnet säger han sig ha fått idén till ett skidlopp mellan Mora och Sälen. Den 10 februari 1922 skrev han en ledare i sin tidning under rubriken "Ett nationellt skidlopp". Uppslaget tog emot positivt och Dagens Nyheter skänkte 1.000 kronor till loppets förverkligande. Många andra ställde också upp med fina priser, som t ex förstapriset från veckotidningen Vårt Hem.

Det som även framgent kommer att gälla om Anders Pers är att han genom sin Vasaloppsidé framstår som en av idrottens innovatörer.

Ledaren som satte i gång det hela

Pers ledare löd så här:

"Denna vinter torde skididrotten vara livlifgare omfattad än någonsin, tack vare den jämna vintern och tillgången på snö nere på slätterna. Detta kan ge anledning erinra om, att det nu är väl 400 år sedan en skidåkning utfördes, som hade ett betydande inflytande på utformningen av de politiska händelserna i Sverige, Vi syfta då på de första dagarna i januari 1521, då Gustaf Eriksson Wasa hade uppgett hoppet att resa dalkarlarna mot de danskes tyranni och var på färd att bege sig ifrån alltsammans och rymma landet in i Norge som politisk flykting, att icke säga äventyrare. Morakarlarna ångrade sig som vi minnas, och skickade två av sina bästa skidlöpare efter rymlingen: Engelbrekt från Morkarlby och Lars från Kättbo, numera Kättbo.

Hur Gustaf Eriksson färdades veta vi icke, men det är sannolikt, att han tog sig genom skogarna från by till by, som det föll sig. Avstånden voro stora och bebyggelsen glesare än nu. Men vi veta att spanarna åkte på skidor. Det var ett fortskaffningsmedel tillgagns i dessa bygder, då som nu.

Vägen, de togo, veta vi ej, men det är tillåtet att gissa. Om Gustaf gått till Kättbo, så har han sedan haft närmast till Öje by för att därifrån komma till Malung, som redan då var en gammal bygd, för att sedan fortsätta längre uppåt Västerdalarna. Har han gått till Älvdalen och Evertsberg för att därifrån ta av åt Västerdalarna, så hade han en rakare väg men en glesare bygd, ja ingen bygd alls. Sannolikt gick han över Kättbo, norra Venjan och Lima. Vilken väg han än färdades, så gällde det för de båda spanarna att söka hans spår och i varje fall att söka genskjuta honom i Sälen i nuvarande Transstrands socken, att den platsen, den sista då bebodda på vägen till Norge, skulle flyktingen i varje fall passera.

Beräkningen lyckades, ty där nåddes han. Det är fåfängt att spekulera över, hur vårt lands öde skulle ha gestaltat sig, om den skidfärden hade misslyckats. Men vi ha anledning glädjas däröver, att skidloppet Mora-Sälen, omkring 8 mil, utfördes till belåtenhet.

Varför kunna vi icke taga upp Mora-Sälen som ett nationellt skidlopp, taga upp det just nu, när vi som bäst fira 400-årsminnet av Gustaf Erikssons befrielsegärning? Det var dock här, som pendeln vände sig åt det andra hållet, det lyckliga hållet i hans och Sveriges liv. Och loppet bör kunna anordnas fullt tillfredsställande, rent idrottsligt sett.

Loppets läge är i flera hänseenden särdeles gott. Här kan man påräkna snö varje vinter. Terrängen är sådan, som skidåkarna i våra skogar i inlandet äro vana vid, icke sämre, snarare bättre. Bebyggelsen är fortfarande gles, men allmänna vägar hållas dock nu öppna efter hela sträckan med undantag för tre mil mellan Venjan och Lima, där man under vintern dock vintervägar, som överallt i skogarna. Loppet ligger fördelaktigt till för värmlänningar, dalkarlar, härjedalingar och hälsingar, liksom för hela bergslagsbygden, eller det folk som just är skidornas folk av naturen. Även för norrlänningar ligger det bra till, ty inlandsbanan, som öppnas för trafik i sommar, går ju

genom Mora och Venjan. Men det ligger ej avlägsnare, än att det nås av järnväg även för tävlande från t.ex. Stockholm.

Måhända skall det invändas, att loppet är långt. Ja, men här är det meningen, att ett riktigt mandomsprov skall avläggas. Men det bör naturligtvis ordnas med obligatorisk rast under loppet, så att ingen behöver sätta liv och hälsa på spel. Den bygd, som det här är fråga om, torde också ha sådana resurser, att inkvartering kan besörjas, om man också ej får ha anspråk på storstadens lyxhotell.

Nu är det ju en gång till så, att de stora idrottstävlingarna hållas i huvudstaden. Det är varken möjligt eller önskvärt, att få en ändring häri. Därifrån ledas de flesta stora tävlingarna, och där får man upp tävlingshumöret. Dock må det frågas, om icke just i fråga om denna idrott, som i eminent grad är skogarnas och de stora viddernas idrott, det borde förlänas just dessa stora vidder att få bestå tävlingsbanan, därtill en historisk tävlingsbana, som intet annat skidlöpareland har.

Lägg märke till att förste pristagaren i 6-milsloppet var en särnakarl, d.v.s. en man just från denna trakt. Och observera även, att de flesta pristagarna i skidloppen i allmänhet voro från dessa trakter, Dalarna och Bergslagen, i vars mitt detta nationella skidlopp skulle förläggas."

Denna ledare återgavs i Dagens Nyheter, som instämde i förslaget. Här är det intressant att notera att Pers refererar till de Nordiska Spel som just avgjorts i Stockholm. Segraren på 60 km var Per Erik Hedlund från Särna SK. Mer härom längre fram i denna skrift.

Anders Pers själv skriver i Årsbok 1922 (Centralföreningen för idrottens främjande):

"Jag är född i Mora och har tillbragt mina barna- och ungdomsår där. Därtill på socknens västra sida, just den, där Gustaf Eriksson trampade sina fjät i snön i december och januari 1520-1521. Som ung spekulerade jag åtskilligt hur det kunde ha gått till vid denna tid, över hvilken historien endast kan sprida ett mycket svagt ljus. Från fönstren i den sommargård jag har borta vid Vänjansgränsen ser jag hvar dag öfver skogssjön några gårdar i byn Kättbo, därifrån den ene, kanske båda, af skidlöparna som hämtat Gustaf, voro hemma. Häraf har jag haft anledning att tänka mig tillbaka till den tid, då de händelser utspelades som fått en sådan betydelse för vårt nationella lif.

Länge har jag haft tanke på att en täflingslöpning mellan punkterna Mora-Sälen skulle vara en stor och vacker sak, ett mandomsprof i anslutning till ett historiskt minne. Emellertid har jag ej varit idrottsman, aldrig haft beröring med idrottskretsar, och det kunde ej falla mig in att jag skulle taga initiativ i saken.

Så hände det sig att jag till min stora öfverraskning i höstas utsågs bland sakkunnige som skulle utreda statens ställning till idrottsfrågan. Som sådan inbjöds jag i början af januari att, jemte ledaren af utredningen, regeringsrådet Linnér, bese och deltaga i den pågående skidkursen för lärare i Ludvika. Visserligen var det väl 40 år sedan jag gått på skidor, men jag tog tillfället i akt och fick under ett par dagar njuta af ett härligt frilufslif i en härlig natur och det behagligaste sällskap. På kvällen samlades kursen i den kommunala mellanskolans lokaler. Där höllos föredrag om skidåkning och hvad som hör därtill och idkades ett otvunget samkväm. Som gäst ville jag ge mitt bidrag till tankeutbytet och talade något om skidåkningen, hvarvid jag kom att

beröra den episod i vår historia, då landets välfärd, mänskligt att se, berodde på att det fanns ett par duktiga skidåkare i Mora, som kunde återhämta den flyende Gustaf Eriksson.

De starka sinnesintryck som jag erhållit under de två dagarna i Ludvika, både från naturen och umgänget, ville sedan inte släppa mig i mitt vanliga, vardagliga arbete. Tankarna sökte sig alltjämt till Ludvika och skidåkning. Jag tog upp min gamla tanke att Mora-Sälen borde kunna bli ett landslopp. Det resulterade i artikeln i Vestmanlands län tidning för den 10 februari i år, med rubriken Ett nationellt skidlopp.

Ja, sedan vet hela landet hur det gick. Jag hade tänkt mig att det skulle resoneras och tvistas, som det är vanligt med allt här i landet, och att loppet skulle kunna gå af stapeln tidigast under nästa vinter. Det blef emellertid annat af. Mora-kamraterna togo upp saken med frejdigt mod och hela landet fattade galoppen, så att loppet blef en utomordentligt lyckad tillställning och har utsikt att bli ett varaktigt inslag i vårt nationella idrottslif. Min andel i att det blef så, är mycket ringa. Det är Mora-kamraterna som gjorde loppet, det första så lyckade. De hade genast klart för sig, att det var utförbart och att det skulle gå: de buro dagens tunga och de visade sig ha den rätta ambitionen i fråga om en stor sak, så som man gärna tänker sig att morakarlarna hade det för 400 år sedan. "

Den 27 februari återgavs förslaget i en insändare i Mora Tidning med en uppmaning till IFK Mora att arrangera loppet.

Till Idrottsföreningen Kamraterna i Mora. I numret av den 13 d:s har i denna tidning under rubriken 'Ett nationellt skidlopp' återgivits en artikel ur Västmanlands Läns Tidning, vari föreslås en skidtävling från Mora till Sälen eller samma väg som Gustaf Wasa en gång i tiden tillryggalade. Samma artikel har förut varit föremål för behandling i den sportintresserade Dagens Nyheter med adress till Skidförbundet. Närmare till hands ligger det emellertid, att en enskild förening till en början tar hand om saken, och ur alla synpunkter lämpligast vore det, att Morakamraterna togo initiativet.

Planen är alldeles för storstilad för att självdö. Vårt land saknar förut ett lopp, förmodar samla intresset på samma sätt som exempelvis "Holmenkollenrendet" i Norge. Vi hava visserligen våra mästerskapstävlingar, men över dessa ligger ej den glans, som detta "Vasalopp" kunde få. Med ledning av dessa tävlingar är det för övrigt en omöjlighet att bedöma, vem som varit Sveriges störste skidlöpare, då några fasta hållpunkter på grund av olika terräng, snöförhållanden o.s.v. icke finnas. Haug anses som Norges, ja kanske Nordens förnämste löpare. Varför? Jo, emedan han vunnit Holmenkollenrendet flera gånger.

Här hava vi också möjligheter att få ett klassiskt lopp. Allt talar för att tävlingen skulle bli en verklig succes - läge, terräng, snöförhållanden och framför allt den omständigheten, att den redan vid starten har en tradition över sig.

Alltså Morakamrater, slå ett slag för denna tävling! Dess framgång är given på förhand. Då den förste 'Vasamästaren' spanner av sig skidorna vid målet i Sälen, gör han det utan tvivel i den förvissningen, att han vunnit sitt livs största seger.

L L-dh.

Samma dag lämnar IFK Moras styrelse följande tillkännagivande

-----

Vi veta ännu ej, hur Svenska Skidförbundet ställer sig till saken, men vi anse ur alla synpunkter lämpligast, att Mora I.F.K. stode som arrangör för tävlingarna, som borde hållas varje år, förslagsvis första söndagen i mars och ungefär i samma stil som det norska 'Holmenkollenrendet'.

Tävlingen bör hållas så långt fram på vintern som möjligt, dels för att löparna då äro vältränade och ej riskera överansträngning, dels för att snön då har packat ihop sig och bättre bär upp skidorna, samt också för att dagarna då äro längre. En kontrollstation vore nog lämplig anordna, men däremot anse löparna, att något obligatoriskt uppehåll icke bör föreskrivas. Lämpligt vore, att starten skedde i Sälen och målet vore förlagt till Mora, dels ur publiksynpunkt, men dels också därför, att det kan ha sina risker att löpa den sista sträckan genom transtrandsskogarna med målplatsen långt från järnvägsförbindelse och läkare. Detta är ju visserligen inte historiskt troget, men torde väl dock ur den synpunkten ej ha någon större betydelse.

Så är det sakens ekonomiska sida. Det bör ju i en så ansträngande tävling vara tämligen värdefulla priser, vartill kommer resekostnader upp till Sälen samt eventuell förplägnad vid kontroll och mål. Med ett anslag av tusen kronor årligen skulle vår förening kunna anordna tävlingen i stor stil, och med pressens hjälp skulle det kanske vara möjligt att finna någon eller några, som ekonomiskt ville bistå oss. Om den ekonomiska sidan av saken kunde ordnas, vore vi villiga, att redan i vinter anordna ett försökslopp."

Loppet kom att genomföras den 19 mars 1922. Men det dröjde ända till 1948 innan loppet stadigvarande arrangerades första söndagen i mars.

Det fanns också andra åsikter som det inlägg från Erik Geete i Särna, skidentusiast och jägmästare, beskriver :

"Nu när frågan den, huruvida ej 8 mil bli en väl hård tävling för skidlöpare av 'normal kaliber'. Sexmilsspecialisterna - och sådan har vi visserligen många bl.a. i Dalarna - torde ej frukta den. Men för att få största möjliga deltagaresiffra, vågar jag föreslå, att varje förening får på sträckan Mora-Sälen insätta två man med obligatorisk avlösning i Evertsberg.

Med kännedom om våra 'landsvägsstakares' prestationsförmåga torde farten bli särdeles hög de första 4 milen, och då kan det hända, att krafterna överskattas, så att de taga slut innan de sista 4 krävande milen äro fullbordade. Min personliga åsikt är sålunda, att tävlingen bleve ur flera synpunkter betydligt mera tilltalande, om den uppdelades på två man. Gustaf Wasas efterspanare vore ju också enligt historien två - låt vara att de troligen följdes åt hela tiden "

Geete var Per Erik Hedlunds skidledare. Men kollegan i Älvdalen, jägmästare Otto Westlund var av annan åsikt.

"Någon obligatorisk vila bör enligt mitt förmenande icke åläggas löpare, men förfriskningar genom tävlingsledningens försorg tillhandahållas i Evertsberg, 35 km från starten och vid Mångsbodarna, landsvägens ändpunkt, 23 km från Evertsberg.

De löpare, som vore i behov av ytterligare förfriskningar, skulle själva utan svårighet kunna förskaffa sig sådana i transtrandsbygden. En så krävande tävling som den ifrågavarande bör icke få anordnas utan obligatorisk efterpatrull, som tar vård om de skidlöpare, som till äventyrs tröttna eller bliva sjuka", menade jägmästare Westerland från Älvdalen.

Härtill kan nämnas att Anders Pers i senare brev till IFK Mora framhöll att man skulle iakttaga stor försiktighet vid det långa och krävande loppet och vidhöll enträget som sitt förslag att det skulle vara en obligatorisk rast på några timmar under loppet.

Det följde också en debatt om loppet skulle gå från Sälen till Mora eller tvärtom. Slutligen vägde praktiska hänsyn över. Dessa var tillgång på läkare, mat etc, där Mora bedömdes var mera lämpat. Det första loppet gick alltså från Sälen till Mora med kontrollstationer i Mångsbodarna, Evertsberg och Oxberg.

För en nutida bedömare kan det också synas mer lämpligt att hedra Gustaf Wasas återfärd till Mora i stället för flyktvägen mot Norge.

De Nordiska Spelen

Nordiska spelen instiftades 1899. Kopplingen till 1896 års, de första moderna, olympiska spel finns. I skrivelse till styrelsen för Sveriges Allmänna Idrottsförbund, sedermera Sveriges Centralförening för idrottens främjande, sägs att de nordiska ländernas mest karakteristiska idrotter äro vinterns. Utifrån detta förordas att man skall anordna en serie idrottsliga tävlingar och därmed förbundna festspel. Festspelen var ofta till för särskilt inbjudna gäster som i spelens glans kunde festa om i glatt sällskap. Skrivelsen hade också med ett förslag till program.

Centralföreningen för idrottens främjande förklarade att man på OS 1900 i Paris ansåg det lämpligt att anordna de första Nordiska spelen 1901. I programförklaringen till 1901 års spel, ser man också Nordiska spelen som en turistattraktion, som skall få Stockholm att konkurrera med Davos, S:t Moritz och Norge som vintersportplats. Tävlingarna skulle inledas med VM på skridsko. Andra grenar var militär idrott, skidor, backhoppning, budkavle, hästsport, sparkstötting, hockey på is, VM i konståkning och curling. Budkavlen gick mellan Falun och Stockholm för tremannalag. Sträckorna var fågelvägen 65, 75 resp. 67 kilometer. Ett av favoritlagen Jokkmokk fick inte starta på att deltagarna enbart kunde tala samiska. "Det skulle vara vanskligt att låta dem fara fram genom fullständigt okända bygder."

Nordiska spel arrangerades sedan med tävlingar enligt följande:

31 januari - 8 februari 1903 Oslo/Kristiania.

4 - 12 februari 1905 Stockholm. Skidtävlingar i Östersund på g a snöbrist i Stockholmstrakten. Ett militärt skidlopp över 170 km ordnades med start i Mellansel och mål i Umeå.

6 - 14 februari 1909 Stockholm.

7 - 16 februari 1913 Stockholm. Uttagningar för skidåkare genomfördes bl a i Mora inför dessa spel. Skidtävlingarna avgjorde i Östersund på g a snöbrist i Stockholm.

10 - 18 februari 1917 Stockholm.

4 - 12 februari 1922 Stockholm.

6 - 14 februari 1926 Stockholm.

År 1930 blev spelen inställda på g a vädrets makter. Därefter fanns det lösa planer att ordna Nordiska spel 1942 och 1946, men det blev inte mer än en diskussion om lämpligheten.

Men Nordiska spelen lades inte ner på g a konkurrens med de olympiska spelen utan av det faktum att snötillgången i Stockholm oftast var minimal. Spelen grundlade dock Sveriges förmåga att arrangera sportsliga och lyckade idrottstävlingar.

Många för nutiden konstiga grenar ingick genom åren i spelen. Några exempel:

- sparkstötting
- kappkörning på sparkstötting efter häst
- skidåkning efter häst
- skidkörning efter ren

"Att på ett mjukt snötäcke färdas fram med en hastighet av ända till tre mil i timmen och härunder veta den trogne kamraten framför skidorna vara lika road som jag själv, detta är ett nöje, varav lite var måste känna sig tilltalad. Sinnesnärvaro samt snabbhet i beslut och handling är egenskaper, som denna sport mer än det flesta torde framkalla. Jag vågar därför på det livligaste rekommendera skidkörningen, ty, om väglaget är gott,

torde ett på samma gång snabbare, trevligare och mer uppfriskande sätt att färdas vara svårt att finna. " Löjtnant Carlberg och hans häst Carola som vann Uppsala-Djursholm på tiden 2.30.

Ambitionen var tidigt att Nordiska Spel skulle vara vintern motsvarighet till de olympiska sommarspelen. Arrangörsmässigt var spelen också lyckade. När Stockholm fick sina olympiska spel 1912 lyfte IOK-ordföranden Pierre de Coubertin fram just de Nordiska spelen som ett föredöme, man kunde arrangera stora internationella tävlingar.

Samtidigt tyckte den olympiska rörelsen att vintersportgrenarna borde få utrymme i dess program. Inför olympiaden 1916 hade det fattats beslut om bl. a. skid- och skridskotävlingar. Kriget kom dock emellan. Såsmåningom dyker dock vinteridrotterna upp på den olympiska arenan. Det början i Antwerpen 1920 och fortsätter med en vintersportvecka i Chamonix 1924.

Nordiska spelen i Stockholm 1922

Redan 1920 hade tanken på att de Nordiska spelen skulle bli olympisk motsvarighet till sommarens olympiska tävlingar fått sig en törn. I Antwerpen 1920 arrangerades bl a konståkning och ishockey den 20-30 april. De nordiska länderna försökte på alla sätt att få IOK att avstå från fortsatta olympiska vinterspel. "... inga andra länder än de nordiska skall göra sig besvär på det här området. Vinteridrott är ett nordiskt monopol." Men IOK beslutade om en vintersportvecka 1924 i Chamonix.

1922 års spel kom att spela en avgörande roll för Vasaloppets tillkomst. Tävlingarna lockade deltagare från många europiska länder bl a beroende på t ex VM i konståkning. Men det nordiska inslaget var markant.

Grenarna var prishoppning, distansritt, konståkning, hastighetsåkning på skridskor, backhoppning, ishockey, curling, fältskjutning, fälttävlan till häst, kappkörning med häst, kappkörning på skidor efter häst, motorcykel, skridskosegling, kälkåkning, bandy och så förstås skidåkning. Det var således en för nutida förhållanden ganska säregen blandning av idrotter och grenar. Tävlingarna avgjordes i Stockholm och intresset kring de mera spektakulära idrotterna var stort. Den vanliga längdåkning mottogs dock inte med något större intresse. Det var först efter tävlingarna, som det blev debatt och uppmärksamhet kring skidåkarnas strapatser i Nordiska Spelen. Skidåkning och dess eftermäle kom att påverka tillkomsten av Vasaloppet.

Nordiska spelens skidtävlingarna 1922

Det var mycket strul i och kring tävlingarna. Den finländska truppen råkade ut för isproblem och kom till Stockholm först en timme före start. Då hindrades de finska skidlöparna att hinna i tid till starten eftersom (för) nitiska tullare skulle kontrollera dem innan de fick komma i land. Tullen kunde minsann inte göra några undantag för skidåkare.

De Nordiska spelen skidtävling var också svenska mästerskapstävlingar (SM). Distanserna 30 respektive 60 km avgjordes samma dag, den 7 februari, från samma startplats i Djursholm. Den första distansen avgjordes efter 1 varv på banan och den andra efter 2 varv.

Per Erik Hedlund; Särna vann SM på 60 km på 4.55,16 ! Sven Utterström, Boden vann 30 km på tiden 2.17,33. Trots missöden kom de flesta finnarna till start, även om förberedelserna blev minimala. Många fick starta utom tävlan. Finnen Niko var då t ex 11 minuter snabbare än Hedlund. På 30 km var Wourinen bäst på 2.11,00 med norrmännen Grøttumsbratten och Økern som tvåa och trea. Svenske mästaren Utterström blev bara fyra !

Den 9 februari gick budkavlen från Nyköping till Enskede i Stockholm. Den började kaotiskt när alla löpare skulle igenom ett trångt grindhål redan efter 20 meter. Sedan gick banan på is, vilket medförde att de uppstod stora klungor, så att i stort sett alla nådde första kontrollstationen samtidigt. Inte heller andra sträckan förmådde skilja löparna åt och det blev först på tredje sträckan som det blev någon riktig tävling. Fjärde sträckan gick i mörker med många felkörningar och därmed omkastningar på vägen. Särnas Hedlund var starkast på denna sträcka och Särna Skidklubb vann SM-budkavlen på tiden 16.32,53.

Det en omfattande debatt efter tävlingarna !

De norrländska skidåkarna ondgjorde sig över den ringa publik tillströmningen. "Så här mycket folk har vi på en vanlig klubb tävling uppe i Norrland". Idrottsbladet konstaterade att tyngdpunkten i svensk skidsport flyttats från Hälsingland till Norr- och Västerbotten. Idrottsbladet konstaterar också: "*Nordiska spelen betyder inte längre något ur propagandasynpunkt. Man känner redan till vintersporterna. Man idkar dem själv på lediga stunder. Man tävlar så att säga själv. Man går inte längre och tittar på några vinteridrotts tävlingar, ty man är själv utövare av dem.*"

Kanske var det den uttalade flytten av skidåkningens tyngdpunkt till Norr- och Västerbotten som påverkade Anders Pers till sin ledare i Vestmanlands Läns Tidning den 10 februari under rubriken "Ett nationellt skidlopp". Dessutom vann ju faktiskt en åkare från Dalarna SM. Hans förslag till lopp för att hedra minnet av Gustav Eriksson Vasa bidrog ju till att skidsporten fick en bredare arrangörsbas än övre Norrland. Pers var ju från Vinäs i Mora.

Den infekterade debatten efteråt

En skrivelse, daterad 12/2 1922, kom till arrangörerna av Nordiska Spelen. Den var nedtecknad på tre sidor ur ett litet linjerat block.

"Vi, som deltagit i och bevistat årets Nordiska spel har otvivelaktigt lagt märke till hur spelens traditionella skidtävlingar undanskjutits av andra s.k. vinteridrottsgrenar (kälkåkning o.d.), icke minst med avseende på utdelade priser.

Vi norrländska skidlöpare, som offrat både tid och pengar för att mäta våra krafter med kollegor från Finland och Norge, har funnit att vi endast spelat statistens roll, för att därigenom bereda ordensprydda herrar förströelse.

Vi protesterar mot denna styvmoderliga behandling.

Med avseende på priser behöver vi blott ställa en jämförelse mellan vår idrott och kälkåkning. Resultatet blir att pristagarna i kälkåkning erhållit värdefullare priser, vilket alltså skulle betyda att vår idrott är av mindre sportsligt värde.

För övrigt hoppas undertecknade skidlöpare att skidlöpningen utesluts från kommande Nordiska spels program på det inte övriga idrotter må bli lidande.

Vidare är att hoppas att fiaskot med årets budkavletävling inte återupprepas. Vi hoppas därför att ledarskapet för budkavlen läggs i kompetentare händer än vad nu varit fallet."

Anders Person från Bollnäs var första namn och följdes av ytterligare 14 skidåkare från Bollnäs, Hudiksvall och Stora Skedvi.

Den omtalade budkavlen hade en märklig banläggning.

Ovanstående protest var införd i Svenska Idrottstidningen dagen därpå. Signaturen "Den blyge" tolkade i Dagens Nyheter (15/2 -22) skidåkarnas missnöje i versform:

Nu hugga vi till bränsle våra skidor.

Det är en sport försedd med stora avigsidor.

Och härmed vi nu alla få be förbindligast

Att vi få åka kälke eller sopa curlingkvast.

Ty sådana få pokaler så stora som såar.

Men vi en fingerborg, hur mycket vi gåpåar.

Det där kanhända låter en smula krasst,

Men vi vill åka kälke och sopa curlingkvast.

Ty alla få pokaler i kälkbacksåkningslagen,

Som lägga sig på kälken och åka på magen,

Så det är ej att undra att tålamodet brast

Och vi vill åka kälke och sopa curlingkvast.

Men vi få bara en, om vi är än så många

Och om vi åka banor, som är sex mil långa.

Det där är utan tvivel en ganska stor kontrast.

Nej, vi vill åka kälke och sopa curlingkvast.

*Nu är det slut på skidor från Boden och till Särna
Och nattlig sjumilakörning belyst av himlens stjärna
Och slut på Morasvängar och slut på lappakast,
Ty vi vill åka kälke och sopa curlingkvast.*

*Om det skall vara idrott att direktörer trilla
På näsan ifrån drögar och kanske slå sig illa
Och kasta några strykjärn, så tro vi fullt och fast
Att vi vill åka kälke och sopa curlingkvast.*

Spelens sekreterare Alex. Lindman betraktade protesterna så här: "Den är inte bara dum utan också elak och naiv." Svenska Dagbladet och Stockholms Dagblad hade inte heller mycket till över för skidåkarnas protest.

Signaturen "Klehan" i Svenska Dagbladet kommenterade: "*En del idrottsgrenar utövas av välsituerade personer, som kunnat gynna sina tävlingar med skänkta priser eller som kunnat erhålla dylika av vänner och bekanta, medan däremot skidlöpningskommittén stått i en helt annan ställning i detta fall. Den har varit tvungen att inköpa största delen av sina priser och medlen har inte räckt till några jättepokaler. Ett pris värde ligger väl för övrigt inte i dess storlek utan i de omständigheter varunder det förvärvats och den ära som är förbundet därmed. Skulle skidlöparna inte ha den åsikten så bör de övergå till kälkbacksåkning eller någon annan i fråga om pris bättre tillgodosedd idrottsgren. Men i så fall erhåller de inget resebidrag för att kunna delta, såsom fallet är i skidlöpning.*"

Johan af Klercker, sign "Klehan", var också sekreterare i Svenska Skidförbundet.

DN:s Mr Jones förstod skidåkarna. "*Skidlöparnas protest må tas för vad den är, inte någon plötsligt påkommen prishunger, utan ett utslag av skididrottsmännens sinnesstämning efter den gloriösa frack- och grannlåtstillställningen på Hasselbacken. Hur skall också en präktig norrlänning eller dalkarl i vadmal och smorläderskor känna sig till mods inför denna frackklädda skara och dess damer i stor toalett, vilket med plikt-skyldigast intresse höja lornetten mot de framklivande idrottsmännen och säkert inte riktigt kunna begripa hur det kan skrivas så mycket om de karlarna.*"

DN:s Mr Jones tyckte att Nordiska spelens arrangemang för skidtävlingar och budkavlen var en skandal och därmed tog tidningen parti för skidåkarna.

Debatten var dock inte slut. Idrottsbladets Sven Lindhagen hade ingen större förståelse för skidåkarnas protest och ansåg att "*skidåkarna ställer sig i en tråkig dager av prishungerighet*". Inom skidåkarkretsen fick man dock stöd och från Hudiksvall gick det ut en skrivelse till alla skidklubbar i Norrland med uppmaningen att bilda ett eget skidförbund i Norrland. Västerbottens-Kuriren stödde tanken. "*Den behandling som de norrländska skidåkarna utsatts för och de glåpor som slängas efter dem sedan de uttryckt sin mening om anordningarna vid de nordiska spelen är så förödmjukande, att det väl knappast är möjligt för dem att vidare mottaga några gåvor från Stockholm. Bildandet av ett norrländskt skidlöpareförbund förefaller vara en nödvändighet efter vad som under spelen och därefter inträffat. Sker inte detta, så får de norrländska skidlöparna finna sig i att bli betraktade som snyltgäster och tiggare, som inte förmår att själva betala sina resor och bekosta sina pris. Med denna ställning som nådehjon följer dock skyldigheten att visa välgörarna tacksamhet, oavsett behandlingen i övrigt. En sådan ställning är emellertid ovärdig Norrlands idrottsmän.*"

Stödet för detta bland de norrländska föreningarna var dock svagt, då man såg ekonomiska svårigheter för det tänkta nya förbundet.

Svenska Skidförbundet ansåg att skidlöparnas krav var fullt berättigat, men att man inte fick låta "små tillfälliga misshälligheter eller jämförelsevis obetydliga fel" få för stor betydelse.

Torsten Tegnér gav sig slutligen, den 2 mars, in i debatten och han tog i ordentligt. *"Det var ibland det fånigaste jag har hört. Att ställa sig och sucka och mucka för att idrottsmän, skidmän fått mindre priser än magdrösare och Åkerlundare. Förstår inte herrarna att det skall vara någon rättvisa här i världen! Skidmännen har sin härliga idrott här i världen (som de håller på att käxa sönder), sitt sagoomspunna storrännar-namn. Kälkborgarna har bara sin förmånliga friktionskoefficient, sin välstoppade mage, som de ligger bekvämt på, och sin guldpokaler. Varför avundas dem dessa skatter som tjuvar kan bryta sin in om natten och stjäla, då man själv har vad bättre är: en stark fysik och en stolt ande ..."*

Allvarligt talat angår det inte herrarna ett förbannat dyft vad kälkåkare, automobilmän och seglare sätter upp för priser till sina tävlingar. Det är förnedrande av idrottsmän att känna och visa avundsjuka därför att de minnen i form av pris, som tilldelats dem för idrottssegrar, inte kan nämnas på samma dag som lyx- och knubbidrottsmäns hinkar och bålar.

Ja, jag fattar det verkligen inte ! Liksom om min översvallande glädje över distriktsmästerskapet i spjutkastning 1909 (resultat 77,61 m., rätt mycket på den tiden) skulle ha blivit ett uns mindre därför att samma vackra augustimorgon ägaren till taxen Artaterxes tilläventyrs fick en noblare guldpokal för ett skarpt grytprov ...

Nej, mina herrar norrlänningar, vad ni vinna på eder protest, icke vinna ni hjälterykte. Och vad ni vinna ekonomiskt, det återstår att se. Är det sant att Norrland tänker och skall bilda ett eget skidförbund, då, vänner skidledare i Stockholm, låt det vid Gud därvid bero! Och lägg inga hinder i vägen, tvärtom. Ty en dummare obstruktion har sällan i idrottsvärlden skådats."

Till detta skall läggas att Torsten Tegnér var en duktig idrottsman, med förkärlek till bandy. Hans spjutkast kan tyckas långt även med nutida mått, men då räknades spjutkastning sammanlagt. Det innebar att man la samman bästa längd med höger hand och bästa längd med vänster hand !

DN:s uppsatta pengar

Det kan konstateras att Dagens Nyheter och Idrottsbladet hade motsatta uppfattningar om skidåkarnas heder och vandel. Därför är det inte oväntat att Dagens Nyheter efter Torsten Tegnér's artikel i Idrottsbladet sätter upp 1.000:- till Vasaloppets utförande. Ryktet når Mora den 4 mars och det bekräftas av IFK Moras ordförande Carl Ericsson den 5 mars. Styrelsen för IFK Mora var 1922 Carl Ericsson, ordf, Harald Almegård, Arvid Eriksson, Yngve Herdin, Helmer Landeck, Eric Liss, Gustav Pettersson, Gustav Sundin och Hilding Svensk.

Pengarna från Dagens Nyheter var avgörande för loppets tillkomst och var samtidigt en uppmuntran till skidlöparna. Det förefaller inte osannolikt att de kom till Vasaloppet just p.g.a den debatt som följde efter Nordiska spelen. DN tog ju som enda storstadstidning parti för skidlöparna.

Några egna reflektioner

En fråga som tidigt dök upp hos mig var, varför föreslås ett 400-årsfirande 401 år efter loppet ? Vi kan konstatera att det stora firandet i Sverige ägde rum 1921. Kan de Nordiska spelen 1922 ha inspirerat Pers att skriva? Han refererar till segraren från Dalarna (just dessa trakter). Kopplingen till Gustaf Vasa fanns i den artikelserie han skrivit tidigare om Gustafs äventyr. Han medger i sin redogörelse för bakgrunden till att han haft en idé redan vid en skidkurs i Ludvikatrakten. Kunde syftet ha varit att lyfta fram Dalarna, när man ifrågasatte skidåkningen i Nordiska Spelen ?

Kan diskussionen efter skidloppen i Nordiska spelen ha påverkat DN:s beslut att skicka pengar till det första Vasaloppets genomförande ?

Tidsmässigt stämmer skeendet runt Nordiska spelen och Vasaloppet.

Så här ser kalendern ut för de olika händelserna:

- 7.2.1922 Nordiska spelens skidlopp
Norrländska skidlöpare klagar direkt på publiktillströmning m.m.
- 9.2.1922 Budkavlen avgörs
- 10.2.1922 Pers ledare i VLT
Klagomål från åkarna
- 12.2.1922 Pressdebatt där endast DN tar klar ställning för skidlöparna
- 27.2.1922 Inlägg i Mora Tidning
- 5.3 1922 DN skänker pengar
- 19.3.1922 Avgörs det första Vasaloppet

Söndagen den 5 mars samlades styrelsen till det avgörande sammanträdet. Här deltog också några av föreningens mest framstående skidåkare Gustaf Sundin och Strål-Lars Eriksson. Skidåkarna var för ett Vasalopp utan vila efter fyra mil..

Ordföranden Carl Ericson meddelade att Dagens Nyheter ställt 1.000 kr. till förfogande för det första Vasaloppet.

Så kom det från ordföranden:

- Beslutar föreningen alltså att redan i år anordna Vasaloppet ? Betänk Er väl, det är ett historiskt ögonblick det här !

- Ja , kom det lågmält men fast. Inte ett enda nej hördes och det gick som ett förlösande sus genom församlingen.

Mycket talar för att de olympiska vinterspelen och Vasaloppet etablerades i skuggan av de Nordiska spel som upphörde i och med 1926 års tävlingar.

Liten efterskrift

Den tidigare citerade "Den blyge" skrev följande verser i DN inför det första Vasaloppet:

*"Här mågen I se och begrunda
de ting som i Dalarna stunda.*

*De mäktiga äro och stora;
att löpa från Sälen till Mora*

*till minne av försten av Vasar,
som skidade där ibland masar.*

*Du ropare, uppstå på berget
och skrik, så det dånar i Sveriget,*

*och upphäv din stämman och ropa,
så löparna kommer tillhopa:*

*Så töva nu icke och bida
men spännen på foten er skida*

*och knyten om pjäxorna banden
och fatten er stav uti handen*

*och samlens från Gagnef och Järna
och Leksand och Rättvik och Särna*

*och Björbo och Venjan och Floda
och Nås och från Pungmakarboda*

*och kommen från sunnan och nordan
till detta förslagets fullbordan.*

*I fån ej som pris någon krona
och ej fån på tronen I trona,*

*men I fån med hedern er trösta,
att I haven åkt som kung Gösta.*

Signaturen "Den blyge" stod egentligen för Georg Paulsson (1884-1930), som under många år glädde läsarna i Dagens Nyheter som verskåsör och rimsmed.

Med detta har jag försökt sätta in Vasaloppet i ett samtida idrottsligt och socialt sammanhang.

Litteratur:

Jönsson, Åke: Nordiska spelen. Historien om sju vinterspel i Stockholm av olympiskt format 1901 till 1926. Bokförlaget Arena. Värnamo 2001.

Leonardsson, Hj.: Det första Vasaloppet. Hedemora 1923.

Lindroth, Jan: Idrott mellan krigen. HLS Förlag. Malmberget 1987.

Pers, Anders: Lärare bonde tidningsman. Minnen av Anders Pers. Vestmanlands Läns Tidning. Västerås 1948.

Petersson, Sven Plex m fl: 50 Vasalopp. Jubileumsbok utgiven av Sveriges Radios förlag i samarbets med IFK Mora. Falun 1972.

Artiklar och inlägg i Mora Tidning februari 1922.